



De maatschappelijke kosten en baten van *Alleen jij bepaalt wie je bent*

voorzet-MKBA

Utrecht, 24 juni 2015
GV318/definitief rapport



Inhoud

Samenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Vraagstelling	6
1.2 Bestaand onderzoek naar effecten van sport en sportinterventies	6
1.3 Leeswijzer	8
2 Interventie 'Alleen jij bepaalt'	9
2.1 Sport als katalysator	9
2.2 Doelstellingen	9
2.3 Doelgroep	10
3 Uitgangspunten voor de MKBA	12
3.1 Monetarisieren kosten en effecten	12
3.2 Manifestatie van effecten	12
3.3 Soorten effecten	13
3.4 Nul-alternatief en projectalternatief	14
3.5 Netto contante waarde en verdiscontering	14
4 Beschrijving effecten en kosten	15
4.1 Kosten	15
4.2 Effecten	16
5 Resultaten MKBA	34
5.1 Overzicht van de resultaten	34
5.2 Kosten	34
5.3 Directe effecten	34
5.4 Indirecte effecten	35
5.5 Externe effecten	36
5.6 Totaal saldo effecten en kosten	36
5.7 Verdelingseffecten	37
Literatuurlijst	38

Samenvatting

'Alleen jij bepaalt wie je bent' (AJB) is een gedragsinterventie met als doel het voorkomen van delinquent gedrag bij jongeren in het praktijkonderwijs en basis- en kaderberoepsgerichte leerweg van het VMBO. De interventie wordt uitgevoerd in het kader van de aanpak van high impact crimes (overvallen, straatroof, inbraken, geweld). Door middel van sportclinics op school worden jongeren gestimuleerd om deel te nemen aan een gestructureerde vrijetijdsbesteding bij geselecteerde sportverenigingen. Geïnteresseerde jongeren kunnen een jaar gratis deelnemen aan de trainingen binnen een vereniging onder begeleiding van trainers die fungeren als rolmodel. De inzet van trainers als positieve rolmodellen, vrijetijdsbesteding in groepsverband, duidelijke afspraken over gewenst en ongewenst gedrag, individuele aandacht voor de jongere en niet al te intensief interveniëren staan bij de gedragsinterventie centraal. Deze elementen zijn op basis van wetenschappelijk onderzoek geïdentificeerd als effectief in het voorkomen van de ontwikkeling van een criminele carrière. Sport wordt hiermee een middel dat wordt ingezet voor een veiligere samenleving.

De positieve effecten van sporten in teamverband zijn echter niet beperkt tot het domein van veiligheid en justitie. Vanwege de sterke groei van het aantal deelnemers (leerlingen, sportverenigingen, gemeenten) is breed de behoefte ontstaan om deze activiteit in een structuur om te zetten en plannen te maken om te verduurzamen. Om deze verduurzaming goed voor te kunnen bereiden is deze maatschappelijke kosten- batenanalyse (MKBA) opgesteld.

Uit de analyse blijkt dat het resultaat van AJB in netto contante waarde zonder meer positief is. Afhangende van de te hanteren bandbreedte bij de justitiële en maatschappelijke effecten van verminderd delinquent gedrag levert de investering vanuit het ministerie van VenJ in AJB, waarin 1.000 jongeren deelnemen, aldus een maatschappelijk rendement op van tussen de 23 en 43 €mln.¹

Tabel 1: overzicht kosten en effecten AJB (x €1.000)

	AJB
Subtotaal kosten	€ 1.336
Subtotaal effecten	€ 24.690 / € 42.689
NCW	€ 23.400 / € 41.399

De rendementsratio van AJB (de waarde van de positieve effecten afgezet tegen de waarde van de investeringen) komt daarmee neer op 1:19-32. Dat wil zeggen dat voor elke

¹ De bandbreedte heeft te maken met verschillende aannames met betrekking tot het aantal delicten dat door de interventie voorkomen wordt. Zie voor meer uitleg over de bandbreedte en de onderliggende aannames paragraaf 4.2.2.

geïnvesteerde euro een maatschappelijke waarde van tussen € 19 en €32 gerealiseerd wordt.² Onderstaande tabel laat de verdeling van de effecten (=besparingen) door AJB zien:

Tabel 2: overzicht effecten AJB (x €1.000)

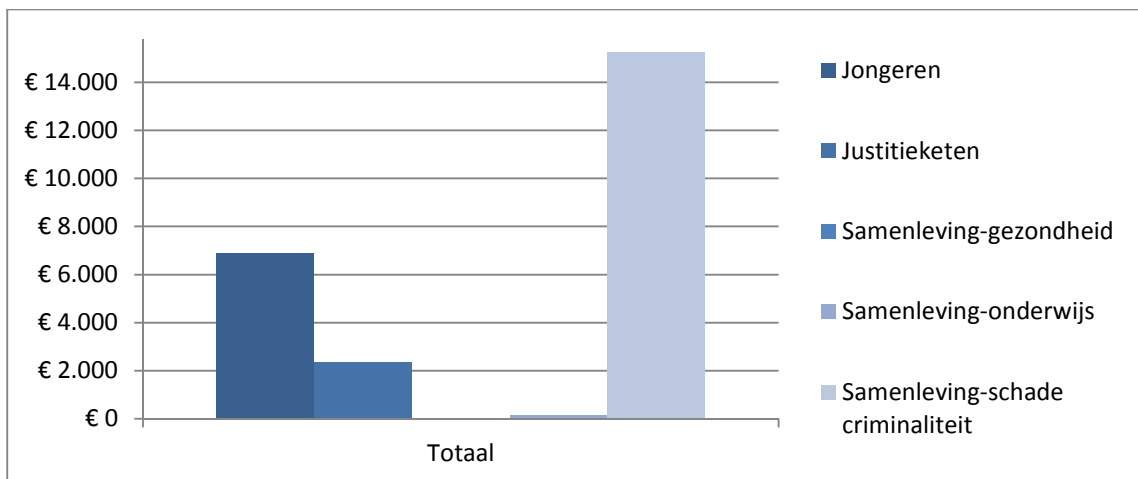
Soort effect	Sector	Beschrijving effect	AJB
Directe effecten	Deelnemende jongeren	Minder delinquent gedrag	++
	Deelnemende jongeren	Betere schoolprestaties	€ 149
	Deelnemende jongeren	Meer pro-sociaal gedrag	+
	Deelnemende jongeren	Meer normen en waarden	-/+
	Deelnemende jongeren	Betere gezondheid	€ 6.747
Subtotaal directe effecten			€ 6.896
			+
Indirecte effecten	Justitieketen	Baten door minder kosten voor opsporing, vervolging, berechting, executie, ondersteuning, rechtskundige diensten, overig	€ 2.357 / € 5.600
	Samenleving – schade criminaliteit	Minder overlastgevend gedrag	+
	Samenleving – schade criminaliteit	Baten particulieren/bedrijven door minder schade door criminaliteit	€15.244 / € 30.000
	Samenleving – schade criminaliteit	Minder delinquent gedrag in peer groep	-/+
	Samenleving – gezondheid	Betere gezondheid	€ 41
	Samenleving- onderwijs	Betere onderwijsprestaties	€ 152
	School	Beter leerklimaat op school/hoger slagingspercentage school/betere reputatie school	+
	Sportclub	Meer instroom talent op sportclub	+

² Ook hier heeft de bandbreedte te maken met de verschillen in aannames zoals onder voetnoot 1 toegelicht.

Soort effect	Sector	Beschrijving effect	AJB
	Sportclub	Meer druk op vrijwilligers/medewerkers sportclub	-
	Subtotaal indirecte effecten		€ 17.794 / € 35.793 +
	Totaal directe en indirecte effecten		€ 24.690 / € 42.689 +

Hoewel het maatschappelijke rendement zonder meer positief is, manifesteren effecten zich niet in gelijke mate bij de verschillende actoren. In de volgende staafdiagrammen is uiteengezet hoe effecten zich verhouden tussen actoren. Hierbij is uitgegaan van de ondergrens van de gehanteerde bandbreedte.

Tabel 3: gemonetariseerde en verdisconteerde waarde per effect-actor (x €1.000)



Uit deze diagram blijkt dat met name de samenleving aanzienlijk profiteert van het AJB-programma. Maatschappelijke baten op het gebied van gezondheid, onderwijs en verminderde schade door criminaliteit zijn ongeveer dubbel zo groot als de private baten voor jongeren en baten voor de justitieketen gecombineerd. Dit neemt echter niet weg dat zowel voor jongeren als de justitieketen de baten eveneens aanzienlijk zijn, zeker gezien de oorspronkelijke investering.

1 Inleiding

1.1 Vraagstelling

'Alleen jij bepaalt wie je bent' (AJB) is een interventie die in het kader van de aanpak van high impact crimes (overvallen, straatroof, inbraken, geweld) wordt uitgevoerd. AJB werd in 2012 in het leven geroepen door het ministerie van Veiligheid en Justitie. De interventie biedt kwetsbare jongeren een sportieve en gestructureerde vrijetijdsbesteding bij een sportclub, om te voorkomen dat zij duurzaam instromen in het criminele circuit. Sport wordt hierbij ingezet als preventief middel in het kader van een veiligere samenleving.

Het positieve effect van sporten in teamverband is echter niet beperkt tot het domein van veiligheid en justitie. Mede daarom hebben het Jeugdsportfonds, de Vereniging Sport en Gemeenten en de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap samen met het ministerie van Veiligheid en Justitie in september 2014 het Actieplan 'Alleen jij bepaalt wie je bent' ondertekend. Het doel van dit plan is om het draagvlak voor deze interventie te bevorderen en te borgen.

Vanwege de sterke groei van het aantal deelnemers (leerlingen, sportverenigingen, gemeenten) is breed de behoefte ontstaan om deze te verduurzamen. Op dit moment zijn verschillende partners in het maatschappelijk veld (zowel ministeries, gemeenten, sportbonden en koepelverenigingen) geïnteresseerd in het bijdragen aan een structurele opzet van dit project. Hiervoor is vereist dat plannen ontwikkeld worden, financiering aangevraagd wordt en begrotingen worden opgesteld.

Voor een optimale voorbereiding van de verduurzaming van AJB heeft het ministerie van Veiligheid en Justitie Baker Tilly Berk (BTB) en Andersson Efficers Felix (AEF) gevraagd om een maatschappelijke kosten- batenanalyse (MKBA) van de interventie in oprichting uit te voeren. Concreet gaat het dus om de vraag om zo goed als mogelijk in kaart te brengen wat de maatschappelijke kosten en baten van de interventie AJB zijn.

1.2 Bestaand onderzoek naar effecten van sport en sportinterventies

Er is veel anekdotische informatie op basis van een casus of een kortlopend onderzoek waaruit blijkt dat sport en sportinterventies krachtige instrumenten kunnen zijn voor de aanpak van verschillende problemen, waaronder jeugdcriminaliteit. Hard wetenschappelijk bewijs ontbreekt echter. Dr. Fred Coalter, Professor of Sports Policy, wijt het ontbreken van wetenschappelijke bewijs aan drie problemen met betrekking tot bestaand onderzoek:

- Methodologische problemen, zoals het ontbreken van een controlegroep
- Complexe relatie tussen oorzaak en effect
- Ontbreken van lange termijn onderzoek.³

³ https://www.sportengland.org/media/104902/crime_reduction_and_community_safety_-_summary.pdf.

Daarnaast worden de effecten van sport projecten in het algemeen niet of nauwelijks gemonitord.⁴

Effectonderzoek UvA 'Alleen jij bepaalt'

Om inzicht te krijgen in het effect van Alleen jij bepaalt op de doelgroep en breder, is er dus aanvullend onderzoek nodig. Het ministerie heeft onderzoekers van de UvA de opdracht gegeven om de effectiviteit van sportinterventies wereldwijd, en van AJB in het bijzonder, gedurende twee jaar te onderzoeken. De onderzoekers van de UvA voeren hiertoe respectievelijk een tweetal meta-analyses en eigen kwalitatief en kwantitatief onderzoek uit. In de meta-analyses wordt de samenhang tussen sportparticipatie en deviant gedrag, en de effectiviteit van sportinterventies op (inter)nationaal vlak onderzocht. Voor het onderzoek naar AJB wordt gebruik gemaakt van vragenlijsten, observaties en interviews om een controlegroep met de AJB-groep te vergelijken, om zo de integriteit en effectiviteit van het programma te bepalen. Zo zijn er tijdens de start van AJB in maart 2014, aan het einde van het seizoen in september 2014 en in april 2015 vragenlijsten afgenomen.

Het onderzoek loopt vanaf begin 2014 tot eind 2015. In het voorjaar van 2015 werd een rapportage van de tussentijdse analyses uitgebracht en van de bevindingen uit het doeltreffendheidsonderzoek. In het doeltreffendheidsonderzoek werden onder andere de volgende vragen onderzocht:

- Wordt de juiste doelgroep bereikt?
- Laten de deelnemers de verwachte ontwikkelingen op de interventiedoelen zien? Tot slot is er onderzocht wat er in de internationale literatuur bekend is over de relatie tussen sport en delinquent gedrag.

De bevindingen uit de tussentijdse analyses en het doeltreffendheidsrapport zijn meegenomen bij de berekening van de effecten in het huidige rapport.

Teenage Kicks – The Value of Sport in Tackling Youth Crime

Ondanks deze beperkingen verdient één onderzoek nadere toelichting, gezien de overeenkomsten met de te onderzoeken interventie. Het gaat hier om de in 2011 gepubliceerde studie 'Teenage Kicks – The Value of Sport in Tackling Youth Crime'.⁵ De studie beoordeelt de economische waarde van drie sport projecten die zich richten op het beperken van jeugdcriminaliteit in het Verenigd Koninkrijk. Een van de sportprojecten is het door de Premier League en de Metropolitan Police gefinancierde programma Kickz. In het kader van Kickz werd een voormalige hangplek in een achterstandswijk omgetoverd tot voetbalplein waar Arsenal FC voetbaltrainingen organiseert voor jongeren die risico lopen in de criminaliteit terecht te komen.

Uit de studie blijkt dat het sportprogramma succesvol is en jeugdcriminaliteit op een kosten-efficiënte manier beperkt.

⁴ Coalter, F. (2008) A Wider social role for sport: Who's keeping the score? London: Routledge.

⁵ Teenage Kicks – The Value of Sport in Tackling Youth Crime (2011)
<http://www.thinknpc.org/publications/teenage-kicks/>.

Overzicht van de besparingen door Kickz:

Delict	Aantallen verminderde delicten x kosten per delict	Besparingen
Diefstal	26 x £ 8.279	£ 215.254
Opzettelijke vernieling	126 x £ 985	£ 124.110
Woninginbraak	87 x £ 3.716	£ 323.292
Geweld tegen een persoon	187 x £ 11.832	£ 2.212.584
Diefstal van een motorvoertuig	31 x £ 4.705	£ 145.855
Diefstal vanuit een motorvoertuig	122 x £975	£ 118.950
Totale besparing		£ 3.140.045

De studie berekent de rendementsratio van Kickz (de waarde van de positieve effecten afgezet tegen de waarde van de investering) op 7,3:1. Dat wil zeggen dat voor elk geïnvesteerde pond sterling een maatschappelijke waarde van £7,3 gerealiseerd wordt. Onderstaande tabel laat zien hoe de rendementen zich verdelen over de verschillende partijen.

Tabel 4: Overzicht van de verdeling van rendementen voor elk geïnvesteerde sterling pond (£)

Partij	Berekening besparing gedeeld door de investering	Rendement
Metropolitan Police	£261.802 / £427.908	£ 0,61
Justitieketen (excl. politie)	£369.987 / £427.908	£ 0,87
Slachtoffers en lokale gemeenschap	£2.508.256 / £427.908	£ 5,87
Totaal	£3.140.045 / £427.908	£ 7,35

De studie van het Kickz-programma schept hoge verwachtingen voor vergelijkbare sportieve interventies, inclusief AJB. In dit voorliggende onderzoek wordt nagegaan wat er bij de huidige kennis van zaken (beperkte beschikbaarheid wetenschappelijk bewijs en de nog korte doorlooptijd van AJB) reeds gezegd kan worden over de kosten en baten van deze interventie.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de interventie AJB nader toegelicht. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de uitgangspunten voor de MKBA beschreven. In hoofdstuk 4 worden de kosten en effecten beschreven en de belangrijkste aannames toegelicht. De resultaten van de MKBA zijn beschreven in hoofdstuk 5. In dit hoofdstuk wordt ook ingegaan op de verdeling van de rendementen over de verschillende stakeholders.

2 Interventie 'Alleen jij bepaalt'

2.1 Sport als katalysator

De interventie 'Alleen jij bepaalt wie je bent' biedt kwetsbare jongeren sportieve en gestructureerde vrijetijdsbesteding bij sportclubs, met het doel te voorkomen dat zij afglijden naar de criminaliteit. Het project spoort, schoolgaande jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar aan om via clinics, die binnen de gebruikelijke gymles op school worden verzorgd, lid te worden van een sportclub. In de clinics binnen de vertrouwde schoolcontext laten topsporters als Ricardo van Rhijn en Raily Legito de jongeren kennismaken met een teamsport en enthousiasmeren zij voor (zaal)voetbal, basketbal of honkbal. Deze sportambassadeurs van de Minister van Veiligheid & Justitie dragen bij om de clinics tot een succes te maken en om de stap om lid te worden van een sportclub te vergemakkelijken.

Enthousiaste jongeren worden vervolgens voor de looptijd van een jaar gratis lid van een sportclub en maken onder bijzondere begeleiding van de trainer als rolmodel kennis met alle facetten van teamsport: samenwerking, discipline, teamgeest, et cetera. Alle kosten die jongeren in het kader van de trainingen maken, worden vanuit de de interventie vergoed: van lidmaatschap tot tenue, schoenen en sporttas.

In deze interventie wordt gebruik gemaakt van diverse werkzame elementen uit gedragsinterventies voor jeugdigen zoals die uit wetenschappelijk onderzoek naar voren zijn gekomen. Positieve rolmodellen en vrijetijdsbesteding in groepsverband staan centraal, het maken van goede afspraken rondom gedrag speelt een rol (gedragscontract), er wordt ook individueel met de jongeren gewerkt en er wordt niet te intensief geïntervenieerd.⁶

'Alleen jij bepaalt' is in 2012 gestart en geeft sindsdien door 'sport als instrument' invulling aan de dadergerichte preventieve aanpak waar het Rijk, gemeenten, scholen en sportclubs samenwerken om gewelddadige vermogenscriminaliteit terug te dringen. 'Alleen jij bepaalt wie je bent' loopt nu bij 30 sportclubs in 12 gemeenten. 8.000 jongeren namen deel aan clinics, en 1.000 jongeren zijn actief lid geworden van sportclubs.

2.2 Doelstellingen

Sinds de beginfase heeft het project zijn doelstellingen aangescherpt en geprioriteerd. De twee primaire doelen van de interventie zijn:

- het verminderen van overlastgevend en/of delinquent gedrag
- het verbeteren van de schoolprestaties van de deelnemers.

⁶ Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig crimineel gedrag, WODC, 2013.

Daarnaast heeft de interventie een aantal secundaire doelen:

- Leren omgaan met autoriteit, afspraken nakomen en het volgen van regels
- Bieden van een gestructureerde vrijetijdsbesteding
- Verbeteren van pro-sociaal gedrag
- Verbeteren sociaal netwerk
- Afname beïnvloedbaarheid
- Versterken normen en waarden.

2.3 Doelgroep

Qua instroom van de jongeren werd expliciet gekozen voor jongeren die onderwijs volgen op een praktijkschool of het vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. In Nederland volgden er in 2011-2012 26.810 jongeren praktijkonderwijs en waren er 100.070 jongeren die onderwijs volgden binnen het 3e en 4e leerjaar van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg van het VMBO (CBS Jeugdmonitor, 2014). Deze jongeren kunnen gekenschetst worden als zwakbegaafd of licht verstandelijk beperkt (IQ tussen de 50 en 85). Uit onderzoek van onder andere A. Collot d'Escury blijkt dat er een relatie bestaat tussen een laag IQ en delinquent gedrag.⁷ Dit wordt bevestigd door cijfers van de GGD waaruit blijkt dat het gemiddelde IQ van de Top-600 rond de 80 ligt⁸, en de Monitor Jeugdcriminaliteit 2014 waaruit blijkt dat jongeren die als hoogste opleiding het voortgezet speciaal onderwijs volgen, relatief het meest door de politie worden aangehouden.⁹ Jongeren met een diploma op vmbo- of mbo-1-niveau ten slotte hebben een 2,5 maal grotere kans om in aanraking te komen met de politie als jongeren met minimaal een mbo-2-diploma.¹⁰

Het doeltreffendheidsonderzoek van de UvA bevestigt de aanname dat van de gekozen doelgroep een substantieel deel van de jongeren tot de categorie risicjongeren behoort: jongeren die dicht bij het plegen van hun eerste delict staan dan wel net gepleegd hebben. Uit de zelfrapportage van jongeren met betrekking tot hun delinquentie in het kader van het doeltreffendheidsonderzoek blijkt dat 44,9% van de deelnemers van AJB (N=243)¹¹ aangeeft in de laatste schooljaar minstens een van de bevraagde delicten te hebben gepleegd.¹² De aannemelijkheid van dit getal wordt onderbouwd door de literatuur en

⁷ Lopen kinderen met een lichte verstandelijke beperking meer kans om in aanraking te komen met justitie, 2007.

⁸ GGD 'In de nesten. Analyse van de voorgeschiedenis van een groep jongvolwassen gewelddadige veelplegers uit Amsterdam (2014).

⁹ <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/2309-monitor-jeugdcriminaliteit-2013.aspx>.

¹⁰ Traag, T., Marie, O., Velden, R. van der (2010) Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten.

¹¹ Het doeltreffendheidsonderzoek betreft de tweede lichter deelnemers. Dat waren er bij de startmeting 350. De N van 243 komt tot stand doordat 107 deelnemers zijn uitgesloten vanwege outliers of omdat ze niet in de doelgroep pasten (te hoog opleidingsniveau).

¹² Het item zwartrijden is hierbij weggelaten. Met zwartrijden is het percentage nog hoger (58,4%) maar in de literatuur wordt zwartrijden meestal buiten beschouwing gelaten als het gaat om het meten van (het risico van) delinquentie.

steekproeven. Op basis van een landelijk representatieve meting onder jongeren kwamen Van der Laan en Blom tot de conclusie dat er sprake is van een aandeel van 38% aandeel van de risicogroep voor crimineel gedrag.¹³ Uit een meting onder jongeren op het VMBO bleek het aandeel 40% te zijn.¹⁴ Gezien het verschil tussen de gemeten groepen (landelijk representatief, vmbo) met de doelgroep AJB (praktijkschool) en het feit dat deze zelfrapportage AJB beschikbaar is, is het aannemelijk dat 44,9% van de deelnemende jongeren behoort tot de groep jongeren die het risico loopt af te glijden naar de criminaliteit.

¹³ Laan, A. van der, & Blom, M. (2011). 'Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010. Ontwikkelingen in zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010, WODC, Cahier 2011-2.

¹⁴ Megens, K.C. & Weerman, F.M. (2010). Attitudes, delinquency and peers: The role of social norms in attitude-behaviour inconsistency. *European Journal of Criminology*, 4, 299-316.

3 Uitgangspunten voor de MKBA

Een MKBA kan gehanteerd worden om de verschillende kosten en (maatschappelijke) effecten van een beleidsinterventie inzichtelijk te maken, en waar wenselijk tegen elkaar af te wegen. De reden voor de MKBA van AJB is om meer zicht te hebben op de kosten en effecten vóór de verduurzaming en opschaling van de interventie: hoe verhouden de kosten en baten van AJB zich tot elkaar? Waar precies manifesteren zich kosten en baten - zowel binnen de justitieketen als daarbuiten? De uitkomst van het MKBA onderzoek kan een rol vervullen bij de aanscherping van de interventie AJB het kiezen van strategische partners en in de doorontwikkeling van de interventie.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de methodiek van het MKBA onderzoek en de wijze waarop de methodiek wordt toegepast in de MKBA van AJB.

3.1 Monetariseren kosten en effecten

Een MKBA maakt het mogelijk om kosten en effecten te vergelijken, omdat zoveel mogelijk gewerkt wordt met gemonetariseerde waarden. Dit wil zeggen dat zowel kosten als effecten waar mogelijk uitgedrukt worden in euro's. Voor kosten ligt het waarderen in monetaire waarden voor de hand: over het algemeen worden kosten namelijk in geld uitgedrukt. Het uitdrukken van maatschappelijke effecten in monetaire waarden wordt dikwijls als minder vanzelfsprekend beschouwd: het is immers niet gebruikelijk, en soms zelfs niet wenselijk, om de toegevoegde waarde van zaken als veiligheid, scholing en gezondheid in geld uit te drukken.

Het is echter in veel gevallen wel mogelijk om maatschappelijke effecten in monetaire waarden uit te drukken op basis van zogenaamde *proxy's*. Een proxy is een benadering van effecten die het mogelijk maakt dit effect in geld uit te drukken. Zo is het bijvoorbeeld gebruikelijk in MKBA's om gezondheid te monetariseren aan de hand van zogenaamde QALY's: een benadering van de waarde in geld van één levensjaar in goede gezondheid. Proxy's zijn over het algemeen gebaseerd op uitgebreid wetenschappelijk onderzoek, en wij hebben in dit onderzoek uitsluitend gebruik gemaakt van wetenschappelijk geaccepteerde proxy's. Desondanks zijn niet voor alle effecten proxy's beschikbaar en kunnen dus niet alle effecten in monetaire waarden worden uitgedrukt.

Monetarisatie maakt dus de vergelijkbaarheid van kosten en effecten binnen een MKBA mogelijk. Tegelijkertijd blijft monetarisatie altijd een benadering van werkelijke waarde.

3.2 Manifestatie van effecten

Effecten kunnen alleen op een zinvolle manier gemonetariseerd en vervolgens vergeleken worden in een MKBA, wanneer het te onderbouwen is dat het effect ook daadwerkelijk plaatsvindt. De gemonetariseerde waarde van het terugdringen van crimineel gedrag door AJB is alleen van betekenis, wanneer aangetoond kan worden dat de interventie AJB daadwerkelijk bijdraagt aan het terugdringen van crimineel gedrag in de doelgroep van de interventie.

Tegelijkertijd met het MKBA onderzoek loopt daarom een effectonderzoek dat uitgevoerd wordt door onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam.¹⁵ Met dit effectonderzoek wordt in beeld gebracht in hoeverre de verwachte effecten van AJB op delinquent – en overlastgevend gedrag, alsmede schoolprestaties van de doelgroep zich daadwerkelijk manifesteren, en in welke mate.

Omdat het effectonderzoek van de UvA nog niet voltooid is, is het niet mogelijk gebleken om de aard en omvang van de effecten van AJB voor afronding van deze MKBA in beeld te brengen. Waar mogelijk worden de inzichten van het UvA onderzoek al bij de berekening van de MKBA betrokken. Waar het effectonderzoek op dit moment nog geen soelaas biedt, is in deze MKBA gewerkt met kengetallen uit ander onderzoek over interventiemethoden, waarbij gepoogd is de manifestatie van effecten uit AJB zo veel mogelijk te staven aan de hand van extern onderzoek.

Wanneer het effectonderzoek voor AJB voltooid is, kan een definitieve MKBA voor AJB opgesteld worden. Tot die tijd heeft dit onderzoek daarom het karakter van een ‘voorzet-MKBA’: aan de hand van kengetallen is in dit onderzoek een voorzet gedaan over de effecten van AJB en de monetaire waarde van die effecten. De resultaten van deze voorzet-MKBA kunnen een goede indicatie geven van de aard, omvang en waarde van de maatschappelijke effecten van AJB, maar zijn aan voorbehouden gebonden zolang het effectonderzoek nog niet afgerond is. Op het moment dat de resultaten van het effectonderzoek beschikbaar zijn, kan het model dat aan deze voorzet-MKBA ten grondslag ligt, op eenvoudige manier worden aangepast om een definitieve MKBA te maken.

3.3 Soorten effecten

Bij MKBA onderzoek is het gebruikelijk om onderscheid te maken tussen directe, indirecte en externe effecten.¹⁶

- **Directe effecten** manifesteren zich als gevolg van de interventie bij de doelgroep van de interventie. In het geval van AJB gaat het hier om het effect dat AJB heeft op de jongeren die het AJB-programma volgen.
- **Indirecte effecten** manifesteren zich als gevolg van de interventie bij andere personen, groepen of instanties. Voor AJB gaat het hier bijvoorbeeld om de effecten die AJB heeft op de vriendengroep of school van de jongeren die aan AJB deelnemen, of om de effecten die AJB heeft op de justitieketen of gezondheidszorg.
- **Externe effecten** manifesteren zich als bijkomend effect dat niet direct voorzien is met de interventie. Vaak zijn externe effecten niet uit te drukken in concrete waarden. Voor AJB hebben externe effecten bijvoorbeeld betrekking op leefbaarheid en sociaaleconomische ongelijkheid.

¹⁵ Het onderzoek is nader toegelicht in paragraaf 1.2.

¹⁶ Thomas Faber, Etienne Mulders van de Directie Algemene Economische Politiek, Ministerie van EL&I (2012) *Een kennismaking met de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA): Handreiking voor beleidsmakers*
http://www.rijkswaterstaat.nl/images/Een%20kennismaking%20met%20MKBA_tcm174-332368.pdf, p. 14-15.

Het doel van onderscheid tussen deze soorten effecten, is om actoren van elkaar te onderscheiden in het moneteriseren van kosten en baten, en daarnaast om dubbelstellingen te voorkomen.

3.4 Nul-alternatief en projectalternatief

In MKBA's is het gebruikelijk om de kosten en baten van een interventie niet alleen onderling inzichtelijk te maken, maar ook te vergelijken met de situatie waarin er geen interventie plaats zou vinden. Deze vergelijking tussen het projectalternatief en het nul-alternatief geeft antwoord op de meest fundamentele vraag die ten grondslag ligt aan een MKBA: hoe zinvol is de interventie ten opzichte van het scenario waarin geen interventie gepleegd wordt?

De kosten en baten van de interventie AJB worden daarom in dit onderzoek afgezet tegen wat er gebeurd zou zijn zonder deze interventie. In feite komt dit nulalternatief overeen met de situatie voor oprichting van de interventie in 2012. In dit nulalternatief gaan wij ervan uit dat er vanuit het ministerie van VenJ geen andere interventieprojecten lopen die van invloed zijn op de doelgroep van AJB. Daarnaast is er in het nul-alternatief uiteraard wel sprake van algeheel opsporings- en preventiebeleid dat van toepassing zou zijn geweest op de doelgroep van AJB.

3.5 Netto contante waarde en verdiscontering

De kosten en effecten van een MKBA worden uitgedrukt in netto contante waarde (NCW). De NCW ontstaat door de contante kosten (huidige waarde van toekomstige kosten) af te trekken van de contante opbrengsten (huidige waarde van toekomstige opbrengsten). Op deze wijze kunnen de effecten van uitgaven en inkomsten die op verschillende tijdstippen plaatsvinden met elkaar vergeleken worden.

Van alle afzonderlijke kosten en effecten is de NCW berekend. Het saldo van kosten en effecten in een MKBA leidt daarmee tot de NCW van de interventie in zijn totaliteit. Op die manier kunnen alle kosten en opbrengsten samengebracht worden tot één getal.

In deze verdiscontering naar één getal wordt verwerkt dat bij een interventie als AJB de kosten voor de baten uitgaan: voorafgaand en gedurende een interventie worden kosten gemaakt, terwijl baten van de interventie zich pas (jaren) later kunnen manifesteren. Tegelijkertijd is een euro vandaag minder onzeker dan een euro (over)morgen, of over een aantal jaar. Daarom wordt in verdiscontering ook aangenomen dat toekomstige kosten en baten tot ze zich manifesteren minder waard zijn, vanwege de fundamentele onzekerheid van de toekomst. Hiermee wordt een effect binnen een MKBA benaderd als rendement op een investering. In MKBA's is het gebruikelijk hiervoor een discontovoet van 5,5% te hanteren, bestaande uit 2,5% gewenst rendement, en 3% risico-opslag.

4 Beschrijving kosten en effecten

In dit hoofdstuk besteden wij aandacht aan de achtergrond, aard en omvang van de kosten en effecten die opgenomen worden in de MKBA. Zoals in het vorige hoofdstuk al is aangegeven, maken wij gebruik van bepaalde aannames over in hoeverre en op welke manier effecten zich manifesteren. Hierbij baseren wij ons op bestaande relevante studies, en waar mogelijk op bruikbare kengetallen en benchmarks. Deze aannames worden hierna gemotiveerd.

4.1 Kosten

Om de interventie AJB op te zetten en te laten draaien zijn bepaalde kosten noodzakelijk. Deze kosten worden gemaakt door het ministerie van Veiligheid en Justitie. Gezien het voornemen van het ministerie om de programmaorganisatie onder te brengen onder een bestaande organisatie, gaat het qua kostenpost enkel om variabele kosten.¹⁷

4.1.1 Variabele kosten

Onder variabele kosten vallen alle niet-eenmalige kosten gedurende de looptijd van AJB. Het gaat hier om personeels- en programmakosten van de stichting die AJB bestuurt en subsidiekosten voor betrokken sportclubs. Eveneens is een onvoorzien kostenpost opgenomen. Deze kosten zijn gebaseerd op kengetallen van het ministerie van Venj.

Tabel 5: variabele kosten AJB (x €1.000)

Soort kosten	Kostenpost	€ x 1.000
Programmakosten AJB	Personeel, huisvesting, ICT)	453
Subsidie sportclubs	16,5 hoofdtrainer (20/u)	224,2
	66x assistent trainer (15/u)	146,52
	kleding (145/pp)	145
	contributie (170/jr)	170
	materiaal (900/club)	29,7

¹⁷ Er is geen sprake van verzonken kosten / éénmalige uitgaven. Dit zou wel het geval zijn geweest als het ministerie ervoor had gekozen om een aparte stichting op te richten.

Soort kosten	Kostenpost	€ x 1.000
	toernooien (100/club)	33
	Rolmodellen	35
Onvoorzien		100
Totaal variabele kosten		1.336,4

Wanneer AJB een meerjarig programma wordt, manifesteren deze kosten zich jaarlijks. Voor deze MKBA hebben wij deze variabele kosten echter maar één keer meegenomen. Dit hebben wij gedaan om de kosten te isoleren die gepaard gaan met het begeleiden van één lichter van 1.000 AJB-scholieren, het aantal dat ook aangehouden wordt bij het calculeren van effecten.

4.2 Effecten

Bij de berekening van de effecten zijn we zo veel mogelijk uitgegaan van geconsolideerde gegevens en wetenschappelijke inzichten. Echter, gezien de ook in de inleiding genoemde beperkingen van de wetenschappelijke literatuur op het gebied van effecten van sport zijn niet alle berekeningen op wetenschappelijk onderbouwde gegevens te staven. Daar waar eenduidige cijfers ontbreken, hebben we gewerkt met gefundeerde aannames die gebaseerd zijn op:

- Kengetallen uit referentiestudies
- Inschattingen vanuit de sector (experts).

In het kader van transparantie wordt per beschreven effect aangegeven met welke aannames is gewerkt. Op die manier is niet alleen voor de lezer duidelijk hoe we tot een bepaalde conclusie komen maar kan de analyse later makkelijk worden aangepast op het moment dat er meer duidelijkheid is over het effect van AJB op de deelnemende jongeren op basis van het effectonderzoek van de UvA of aanvullend wetenschappelijk bewijs in het algemeen beschikbaar wordt.

Niet alle effecten lenen zich even goed voor kwantificering, bijvoorbeeld omdat het effect zich moeilijk in cijfers laat uitdrukken (bijvoorbeeld 'de waarde van veiligheid'). Er zijn instrumenten waarmee dit soort effecten vaak toch op zinvolle wijze gekwantificeerd kunnen worden. Effecten die desondanks niet gekwantificeerd kunnen worden, worden kwalitatief in de uitkomsten van de MKBA opgenomen.

De effecten van een interventie als AJB, zowel op de jongeren zelf als de meer maatschappelijke effecten, manifesteren zich niet allemaal tegelijk en op hetzelfde moment. Bovendien kunnen effecten zich tot jaren na de interventie manifesteren, of over meerdere jaren uitgespreid worden. Tegelijkertijd worden effecten na verloop van tijd minder goed herleidbaar tot de oorspronkelijke interventie. In MBKA's van interventieprogramma's is het daarom gebruikelijk om de effecten van een interventie voor tussen de 7 en 10 jaar na interventie te monetariseren.

In dit rapport wordt daarom bij (bijna) alle effecten uitgegaan van een looptijd van 7 jaren. Dit is een conservatieve aanname. Er is één effect dat zich eenmalig manifesteert, de

directe effecten op gezondheid. Voor dit effect wordt daarom geen looptijd van 7 jaren aangehouden.¹⁸

In wat volgt bespreken wij de effecten van AJB systematisch, en geven wij inzicht in de onderliggende aannames bij effecten. Eerst worden de directe effecten besproken, vervolgens de indirecte effecten en ten slotte de externe effecten. Gezien de primaire en secundaire doelstellingen van de interventie AJB zijn de indirecte effecten het belangrijkste. Immers, de reden voor de oprichting van de interventie is het verwachte effect van de interventie op de justitieketen door de vermindering van crimineel en overlastgevend gedrag. Echter, dit effect komt niet zomaar tot stand, maar is het resultaat van complexe 'cause and effect' relaties met de andere hier beschreven effecten die zich bij de jongeren zelf manifesteren (directe effecten). Qua volgorde binnen de categorieën effecten (direct, indirect) worden eerst de effecten besproken die ook tot de expliciete doelstellingen van de interventie behoren (primaire, secundaire). Vervolgens worden andere 'bijwerkingen' van de interventie beschreven.¹⁹

4.2.1 Directe effecten

De directe effecten van AJB manifesteren zich bij de jongeren zelf die de interventie AJB doorlopen. Onderstaand lichten we de volgende effecten systematisch toe. Waar mogelijk worden de effecten gekwantificeerd en gemonetariseerd. Waar dit niet mogelijk is, wordt een kwalitatieve inschatting van het effect gemaakt.

Effect	Primair doel AJB	Secundair doel AJB	"Bijeffect"	Kwantificeerbaar	Kwalificeerbaar
Minder delinquent gedrag jongeren	x				x
Betere schoolprestaties jongeren	x			x	
Meer pro-sociaal gedrag jongeren		x			x
Meer normen en waarden jongeren		x			x
Betere gezondheid jongeren			x	x	

¹⁸ Het gaat hierbij om de verbetering van de gezondheid van de jongeren. Dit manifesteert zich vooral op latere leeftijd. Vandaar dat ervoor werd gekozen om het effect eenmalig te moneteriseren in het 50^e jaar na de interventie, wanneer de deelnemers van AJB in de 60 zijn.

¹⁹ Zie voor de primaire en secundaire doelen onder paragraaf 2.1.

Minder delinquent gedrag van deelnemende jongeren

Een van de primaire doelen van de interventie AJB is het verminderen van delinquent gedrag van jongeren. AJB beoogt in eerste instantie het voorkómen van crimineel gedrag dan wel het afglijden in het criminele circuit na het plegen van het eerste delict. De aanname is dat jongeren door de culminatie van de onderstaand beschreven directe positieve effecten (meer pro-sociaal gedrag, minder gedragsproblemen, betere omgang met autoriteit, een minder delinquent vriendennetwerk en betere normen en waarden) zich niet of minder delinquent gedragen en de verminderde criminaliteit een positief effect heeft op hun persoonlijk leven.

Voor een onderbouwde aanname met betrekking tot het effect biedt het doeltreffendheidsonderzoek van de UvA soelaas, alsmede het WODC-onderzoek naar 'effectief vroegtijdig ingrijpen'.²⁰ Uit het doeltreffendheidsonderzoek van de UvA blijkt dat na één seizoen van de interventie op de meeste uitkomstmaten de verwachte ontwikkeling te zien is: er is sprake van meer pro-sociaal gedrag, minder gedragsproblemen, betere omgang met autoriteit, betere schoolprestaties, een minder delinquent vriendennetwerk en betere normen en waarden. De UvA concludeert dan ook dat het risico op delinquent gedrag bij de deelnemers van AJB is verminderd.

Wat betekent de afname van minder delinquent gedrag dan voor een individuele jongere? Om de consequenties van dit effect op persoonlijk niveau te kunnen beschrijven, kan gekeken worden naar de effecten van detentie op het leven van een ex-gedetineerde. Voor jongeren die het criminele pad opgaan maar niet in detentie terecht komen, zijn de effecten gedeeltelijk ook toe te passen, zij het in beperktere mate.

Onderzoek naar het effect van detentie op de levensloop laat onderstaande effecten zien. Effecten op het gebied van onderwijs en gezondheid worden hierbij niet apart genoemd om dubbeltellingen te voorkomen:

- De gezinssituatie van ex-gedetineerden is moeizaam. Huwelijken lopen vaak stuk tijdens de detentieperiode. Ook met hun kinderen gaat het dikwijls slechter, bijvoorbeeld op school.²¹
- De sociale contacten zijn beperkt: zij hebben veelal kleine steunnetwerken.²²
- Hun woonsituatie is relatief slecht. Een vijfde van de ex-gedetineerden kan na vrijlating niet meer terecht in de woonruimte waar ze voor hun straf woonden. Daarnaast is voor ex-gedetineerden de zoektocht naar nieuwe woonruimte vaak lastig door wantrouwige huisbazen en het ontbreken van goede referenties.²³

²⁰ Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig crimineel gedrag, WODC, 2013, p. 46.

²¹ Miedema, E. (2000). Relaties van gedetineerden. Een vergeten groep? Rotterdam: Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Sociaal-wetenschappelijke afdeling; Nieuwbeerta, P. (2007). Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières.

²² Reclassering Nederland (2003). Meer dan een zakdoek en meegrienen. De Stichting Slechts op Bezoek steunt de relaties van gedetineerden, *Reclassering*, 10: 16-18; Nieuwbeerta, P. (2007). *Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières*.

²³ Nieuwbeerta, P. (2007). *Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières*.

- De soeiaaleconomische positie van ex-gedetineerden is ook slecht. Relatief veel ex-gedetineerden zijn werkloos of komen in slecht betaalde banen met korte contracten en geringe prestige. Werkgevers zijn terughoudend om ex-gedetineerden aan te nemen. Verder is het voor ex-gedetineerden lastig om een uitkering te verkrijgen.²⁴

Het moge duidelijk zijn dat het effect van geen of minder delinquent gedrag op het individuele leven van een jongere groot is. Voor de duidelijkheid moet hier worden gezegd dat dit effect maar op een deel van de deelnemende jongeren van toepassing is gezien het feit dat niet alle jongeren ook risicjongeren zijn en de interventie niet bij alle risicjongeren effect zal hebben.

Betere schoolprestaties van deelnemende jongeren

Het AJB-programma beoogt dat deelnemers beter gaan presteren op school. De ratio achter dit effect is dat teamsport bij de jongeren tot meer discipline en doorzettingsvermogen leidt en zij hierdoor ook beter gaan presteren in de klas.

Op basis van wetenschappelijk onderzoek is er aanleiding om te veronderstellen dat sport schoolprestaties verbetert. Uit het doeltreffendheidsonderzoek van de UvA²⁵ blijkt dat leraren de deelnemers van AJB al na één seizoen een significant hogere score toebedelen als het gaat om hun werkhouding. Jongeren concentreren zich beter tijdens de les, maken hun huiswerk op tijd en stellen vragen als ze iets niet begrijpen. Ook zijn de leraren bevraagd over de schoolprestaties, het spijbelgedrag en schorsingen van de jongeren die deelnemen aan AJB. Hieruit blijkt een significante verbetering van de schoolprestaties en een significante daling van spijbelgedrag sinds het begin van de interventie ten opzichte van de periode voordien. Wat betreft het aantal schorsingen, is geen verschil gevonden.

In de literatuur worden tot nu toe geen uitspraken gedaan over de causaliteit of de grootte van het effect van sporten op schoolprestaties in het algemeen of het sporten in de vorm van een interventie in het bijzonder.²⁶ In de meeste gevallen zijn de associaties tussen sporten en betere schoolprestaties wel positief.

Op basis van het bovenstaande wordt aangenomen dat de interventie AJB een effect heeft op de schoolprestaties van deelnemende jongeren. Vervolgens is het zaak vast te stellen

²⁴ Adviesbureau van Montfoort (2003). Opvang ex-gedetineerden: verslag van een onderzoek naar de maatschappelijke opvang van ex-gedetineerden. Rapport behorende bij kamerstuk 27834-20; Nieuwbeerta, P. (2007). Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières.

²⁵ Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig crimineel gedrag, WODC, 2013.

²⁶ Thomas, J R et al (1994) Exercise and Cognitive Function, in Bouchard, C et al (eds) Physical Activity Fitness and Health: International Proceedings and Consensus Statement, Champagne, Illinois, Human Kinetics; Etnier J L, Salazar W, Landers D M, Petruzzello S J, Han M, Nowell P (1997) The influence of physical fitness and exercise upon cognitive functioning: a meta-analysis; Coalter, F. (2005) The social benefits of sport. Edinburgh: SportScotland; Boonstra & Hermens (2011) De maatschappelijke waarde van sport; Playing for Success: An Evaluation of its Long Term Impact. DfES Research Report 844.

hoe dit effect gemonetariseerd kan worden. Om de monetaire waarde van verbeterde schoolprestaties voor deelnemende jongeren vast te stellen, maken wij gebruik van bestaand MKBA-onderzoek over interventieprogramma's ter voorkoming van voortijdig schoolverlaten.²⁷ In deze studies worden interventies getoetst om voortijdig schoolverlaten te voorkomen, gericht op specifieke profielen van voortijdige schoolverlaters in Nederland. Een aantal van deze profielen, zoals de 'klassieke risicoleerling' levert bruikbare kengetallen op voor een MKBA van AJB: het gaat hier om kengetallen over de waarde van onderwijs voor VMBO-scholieren.

Op basis van de MKBA's met betrekking tot voortijdig schoolverlaten gebruiken wij het voltooiën van een VMBO opleiding als een proxy voor het effect 'verbeterde schoolprestaties' bij AJB. Dit is als volgt te verklaren: verbeterde schoolprestaties hebben vooral nut voor deelnemende jongeren wanneer dit ook tot een diploma leidt. Ecorys' MKBA 'voortijdig schoolverlaten' beredeneert een aantal directe effecten die voor jongeren gepaard gaan met het voltooiën van een VMBO-opleiding:

- Jongeren met een voltooide VMBO-opleiding hebben meer kans op betaald werk dan jongeren zonder en krijgen bovendien beter betaald voor het werk dat zij doen. Een voltooide opleiding leidt tot verhoogde arbeidsparticipatie en een hoger bruto loon. Bovendien hebben jongeren met een voltooide opleiding betere secundaire arbeidsvoorwaarden dan jongeren zonder diploma, zoals een auto van de zaak.
- Een hoger bruto loon gaat echter wel gepaard met hogere belastingafdracht. Dit is in de kosten-baten berekening aldus een negatief effect.
- Ten slotte leidt het voltooiën van een VMBO-opleiding tot een aantal niet monetariseerbare effecten, zoals een verbetering van sociale positie en sociale participatie. Tegelijkertijd hebben werkende mensen dikwijls minder vrije tijd dan mensen zonder baan.

Er is een effect van sport op schoolprestaties en dit effect is voor een groot gedeelte te monetariseren. Wij kunnen echter niet veronderstellen dat alle aan AJB deelnemende jongeren niet goed genoeg op school presteren of dat alle AJB-jongeren daadwerkelijk verbeterde schoolprestaties laten zien. Om een herleidbare aanname te doen over het aantal AJB-jongeren wiens schoolprestaties verbetert naar aanleiding van de interventie, maken wij wederom gebruik van een proxy. Op basis van CBS-data blijkt dat 2% van alle VMBO-scholieren in Nederland voortijdig uitvalt en zonder diploma de arbeidsmarkt op gaat. Dit aantal gebruiken wij als maatstaf voor het aantal voortijdige schoolverlaters onder AJB-deelnemers. Bij 1.000 AJB-deelnemers gaat het dus om 20,6 jongeren die potentieel voortijdig hun VMBO-opleiding staken. Met een conservatieve schatting gaan wij ervan uit dat de interventie voortijdige schooluitval voor 50% weet te voorkomen. Het gaat hier dus uiteindelijk om 10,3 deelnemers die door het AJB-programma geen voortijdig schoolverlater worden. De private baten van deze 10,3 jongeren worden als direct effect gemonetariseerd in de MKBA. Het gaat hier om €2.170 aan jaarlijks gemonetariseerd effect per jongere, wat neerkomt op €22.340 aan jaarlijks gemonetariseerd effect voor 10,3 jongeren.

²⁷ Ecorys (2009) MKBA voortijdig schoolverlaten; In 't Veld et al. (2005) Eindrapport Kosten en Baten van Voortijdig Schoolverlaten

Het effect van verbeterde schoolprestaties, gemeten aan de hand van het voorkomen van voortijdige schooluitval, heeft ook maatschappelijke effecten. Deze effecten worden besproken onder 'indirecte effecten' in paragraaf 4.2.2.

Meer pro-sociaal gedrag

De aanname is dat deelname aan AJB het pro-sociaal gedrag van de jongeren verbetert. Pro-sociaal gedrag betekent aardig zijn, rekening houden met gevoelens van anderen en vrijwillig behulpzaam zijn.²⁸ De effecten van verbetering in het eigen pro-sociaal gedrag op de jongeren zelf variëren van psychologische aanpassing, verminderde kans op depressie en overlastgevend gedrag, en positieve invloed op academische prestaties en sociale voorkeuren.²⁹ Ook wordt pro-sociaal gedrag gezien als beschermende factor op het gebied van gezondheid, welzijn, sociale integratie en levensgeluk (ibid). Daarnaast is pro-sociaal gedrag bevorderlijk voor de maatschappelijke participatie van de jongere.³⁰

AJB verbetert pro-sociaal gedrag. Dit wordt beschreven in het doeltreffendheidsrapport van de UvA. Zowel jongeren als leerkrachten merken een verbetering op: jongeren bieden meer hulp aan, troosten anderen meer en delen in toegenomen mate spullen met elkaar. Ook in de literatuur vinden wij ondersteuning voor deze aanname. Volgens een meta-analyse van Stegeman³¹ is er 'aanleiding om te denken' dat pro-sociaal gedrag door middel van sport verbeterd kan worden; het bewijs is volgens hem echter niet heel sterk. Echter, als aan sport pedagogisch elementen worden toegevoegd, zoals het maken van afspraken omtrent gedrag, wordt het effect waarschijnlijk vergroot: 'de sportcontext is bepalend' en een positief pedagogisch klimaat kan positieve gedragseffecten hebben.³² Volgens Coalter³³ kunnen sportclubs dan ook bijdragen aan leiderschapsvaardigheden en een toename in vrijwilligerswerk.

Meer normen en waarden

Met betrekking tot het effect van sport op normen en waarden wordt vaak aangenomen dat sport op zich al leidt tot verbeterde normen en waarden. Dit positieve effect voor de

²⁸ Van Widenfelt, B.M., Goedhart, A.W., Treffers, P.D.A. & Goodman, R. (2003). Dutch version of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *European Child and Adolescent Psychiatry*, 12, 281-289.

²⁹ Luengo Kanacri, B.P. (n.d.) *Development and Promotion of Prosocial Behavior from Adolescence to Young Adulthood: Antecedents and Civic Outcomes*. Doctoral Dissertation. Universiteit van Rome.

³⁰ Saha, L.J. (2004). Prosocial Behaviour and Political Culture among Australian Secondary School Students. *International Education Journal* Vol 5, No 1.

³¹ Stegeman, H. (2007). *Effecten van sport en bewegen op school*. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling. 's Hertogenbosch: Mulier Instituut.

³² Boonstra, N., & Hermens, N. (2011). *De maatschappelijke waarde van sport: Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

³³ Coalter, F. (2009). *The value of sport: social capacity and social cohesion*.

ontwikkeling van moraliteit wordt met name aan teamsport toegeschreven. Wetenschappelijk onderzoek ondersteunt deze aanname slechts zeer voorzichtig. Er is feitelijk weinig bekend over het effect van sporten in teamverband op morele ontwikkeling en de resultaten spreken elkaar tegen: een serie case studies vindt een positief effect³⁴, terwijl een literatuurstudie³⁵ eerder een negatief effect concludeert. In een eerder doctoraal onderzoek van Jacobs³⁶ werd wel een positieve relatie tussen sport in georganiseerd verband en pro-sociale normen en waarden gevonden: sporters hadden een hogere mate van zelfstandigheid, discipline en betrokkenheid. Het bewijs voor een causaal verband tussen (al dan niet in teamverband) sporten is dus zwak.³⁷

Waar het verband tussen georganiseerd sporten en normen en waarden zwak is, lijkt het verband tussen interventies met een pedagogisch doel en normen en waarden iets sterker en positiever. Het belang van een goede clubcultuur en goed opgeleide begeleiders in het bereiken van dit doel wordt in de literatuur onderstreept.³⁸ Deze zouden moreel redeneren, fair play, sportiviteit en persoonlijke verantwoordelijkheid kunnen bevorderen.³⁹

Bij AJB wordt aandacht besteed aan de pedagogische opleiding van de trainers. Hierdoor wordt de kans op een positief effect op normen en waarden vergroot ten opzichte van sporten zonder een dergelijk pedagogisch klimaat.⁴⁰ Het effect van AJB op de normen en waarden van de jongeren zal dus grotendeels afhangen van de aard van de begeleiding die de desbetreffende trainers bieden. Bij een goed pedagogisch klimaat heeft een verbetering van normen en waarden de volgende effecten voor de jongere zelf:

- discipline
- betrokkenheid
- moreel redeneren
- fair play/sportiviteit

³⁴ Cameron, M. & MacDougall, C. (2000). Crime prevention through sport and physical activity. Trends and issues in Crime and Criminal Justice, 165. Australian Institute of Criminology, Canberra.

³⁵ Jacobs, F., & Diekstra, R.F.W. (2009). Effecten van sportbeoefening op de cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen (Sportgericht, 63e jaargang, 2009, nr. 1). Amsterdam: Sportgericht

³⁶ Jacobs, F., (2006). Draagt sportbeoefening bij aan de opvoeding van jeugdigen? Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht.

³⁷ Stegeman, H. (2007). Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling. 's Hertogenbosch: Mulier Instituut.

³⁸ Stegeman, H. (2007). Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling. 's Hertogenbosch: Mulier Instituut; Boonstra, N., & Hermens, N. (2011). De maatschappelijke waarde van sport: Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

³⁹ Stegeman, H. (2007). Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling. 's Hertogenbosch: Mulier Instituut.

⁴⁰ Idem.

- persoonlijke verantwoordelijkheid.

In afwachting van de definitieve resultaten van het UvA effectonderzoek eind 2015 gaan wij op dit moment uit van een conservatieve inschatting van het intreden van het effect.

Betere gezondheid van deelnemende jongeren

Een ander mogelijk effect van de AJB-interventie is dat de deelnemende jongeren door te sporten een betere gezondheid krijgen. Dit is geen primair of secundair doel op zich van de interventie maar een positieve 'bijwerking'. De aanname behoeft weinig betoog: het is algemeen bekend dat regelmatig sporten leidt tot een betere gezondheid.

Om vast te stellen in hoeverre de gezondheid van sportende AJB-jongeren daadwerkelijk verbetert en hoe deze gezondheidswinst gemonetariseerd kan worden, baseren wij ons wederom op proxy's en hieruit voortvloeiende kengetallen. Een MKBA voor het programma 'gezonde wijk' levert in het bijzonder bruikbare kengetallen op.⁴¹ In deze MKBA wordt een aantal interventies geanalyseerd dat beoogt sporten te stimuleren op wijkniveau, teneinde de gezondheid van bewoners te verbeteren. Een van deze interventies is gericht op jongeren in de leeftijdscategorie van AJB en beoogt overgewicht tegen te gaan door deze jongeren regelmatig te laten bewegen. Net als bij AJB wordt sport als zinvolle, alternatieve vrijetijdsbesteding aangeboden en worden jongeren begeleid bij het sporten. De effecten van deze interventie in 'gezonde wijk' gebruiken wij daarom om de effectgrootte en monetaire waarde van de gezondheidswinst die uit AJB voortkomt vast te stellen.

Het is niet vanzelfsprekend om gezondheid in geld uit te drukken. Toch is het in sommige gevallen zinvol om te doen: het toekennen van monetaire waarde van gezondheidswinst maakt het mogelijk om medische behandelingen te vergelijken, of om kosten en baten van medische behandelingen tegen elkaar af te wegen. In de medische wetenschap is het gebruikelijk om gezondheidswinst te kwantificeren in termen van QALY's. Een QALY (quality-adjusted life year) staat voor de waarde die iemand hecht aan een levensjaar in volledige gezondheid, waarbij een jaar volledige gezondheid staat voor een QALY-waarde van 1, en een jaar in mindere gezondheid leidt tot een waarde tussen 0 en 1. Het gebruik van QALY's is niet onomstreden, maar is wel verworden tot een internationaal geaccepteerde standaard om gezondheidswinst inzichtelijk te maken.

Over de monetaire waarde van een QALY lopen de meningen uiteen. Het RIVM stelt in een recente studie op basis van vergelijkend onderzoek een bandbreedte van tussen de € 20.000 en € 60.000 als monetaire waarde van een QALY vast.⁴² Wij gaan in dit verband uit van de conservatieve aanname dat een QALY een monetaire waarde van € 20.000 heeft.

Vervolgens is het de vraag in hoeverre een sportinterventie als AJB een bepaalde QALY waarde met zich meebrengt voor deelnemende jongeren. Hierbij baseren wij ons wederom op kengetallen uit de MKBA 'gezonde wijk'. Onder semi-actieve jongeren werd na

⁴¹ LPBL (2012) MKBA "gezonde wijk"

⁴² Pomp, Schoenmaker & Polder (2014) Op weg naar maatschappelijke kosten-batenanalyses voor preventie en zorg: themarapport volksgezondheid toekomstverkenning

sportinterventie een reductie van overgewicht waargenomen, met een terugvalpercentage van 30%. Op grond van studies van meerdere sportinterventies wordt de QALY-waarde van deze interventie ingeschat op 0,007. Dit betekent praktisch dat de interventie leidt tot 2,5 extra dagen in goede gezondheid ($365 \times 0,007$). Hieruit volgt dat de monetaire waarde van deze QALY van 0,007 neerkomt op € 140 ($\text{€}20.000 \times 0,007$). Deze monetaire waarde manifesteert zich echter niet direct bij een deelnemende jongeren, maar pas op latere leeftijd. Bovendien gaat het om een éénmalig effect van 0,007 QALY. Hierom hebben wij gekozen het effect eenmalig te monetariseren in het 50^{ste} e jaar na de interventie, wanneer de deelnemers van AJB in de 60 zijn. Door de verdiscontering na 50 jaar is de huidige waarde van de verwachte QALY-winst echter lager ingeschat.

4.2.2 Indirecte effecten

De indirecte effecten van AJB hebben betrekking op de effecten die zich als gevolg van de interventie manifesteren bij andere personen of partijen dan de jongeren die aan AJB deelnemen. Hierbij valt te denken aan de directe omgeving van de jongeren, maar ook aan scholen en sportclubs, de justitieketen, of de samenleving. Onderstaand lichten we de volgende effecten systematisch toe. Waar mogelijk worden de effecten gekwantificeerd en gemonetariseerd. Waar dit niet mogelijk is, wordt een kwalitatieve inschatting van het effect gemaakt.

Effect	Primair doel AJB	Secundair doel AJB	'Bijeffect'	Kwantifi- ceerbaar	Kwalifi- ceerbaar
Baten justitieketen door minder kosten	x			x	
Minder overlast	x				x
Baten particulieren/bedrijv en door minder criminaliteit	x			x	
Minder delinquent gedrag in peer-groep		x			x
Minder gezondheidskosten samenleving			x	x	
Minder uitkeringen /meer belastingen voor de samenleving			x	x	
Beter leerklimaat op school/hogere slagingspercentage /reputatie school			x		x
Meer instroom talent sportclub			x		x
Meer druk op vrijwilligers / medewerkers sportclub			x		x

Justitiële baten door verminderd delinquent gedrag

Een van de primaire doelen van AJB is het terugdringen van delinquent gedrag onder de doelgroep van het programma. Zoals reeds beschreven onder directe effecten, heeft het uitblijven van delinquent gedrag een effect op de verdere levensloop van potentieel delinquente jongeren. Wanneer AJB-jongeren uit de criminaliteit blijven heeft dat echter eveneens een effect op de kosten die delinquent gedrag van de jongeren veroorzaakt binnen de justitieketen. Criminaliteit bestrijden brengt namelijk kosten met zich mee, die worden betaald vanuit belastinginkomsten.

Onder de kosten voor de justitieketen verstaan wij alle kosten die veroorzaakt worden binnen het strafrecht door opsporing, vervolging, berechting en tenuitvoerlegging. Daarnaast zijn er nog aanvullende kosten voor dader- en slachtofferondersteuning en rechtskundige diensten. Deze justitiële kosten worden jaarlijks berekend door het CBS en WODC in de publicatie *Criminaliteit en Rechtshandhaving*.

De redenering die wij gebruiken om justitiële baten van AJB te berekenen en monetariseren is als volgt: door het terugdringen van delinquent gedrag onder de AJB jongeren, hoeven minder kosten gemaakt te worden binnen de justitiële keten om hun delinquente gedrag op te sporen, te vervolgen, berechten, et cetera. Dit effect bestaat dus uit vermeden kosten. Hierbij is het echter wel zaak vast te stellen welke vormen van delinquent gedrag daadwerkelijk voorkomen kunnen worden en in welke mate de AJB interventie delinquent gedrag voorkomt. Onderstaand worden de aannames nader toegelicht. Voor de aanname met betrekking tot de mate waarin delinquent gedrag kan worden voorkomen, wordt gewerkt met een bandbreedte. Dit heeft te maken met verschillende aannames ten aanzien van het aantal delicten voorkomen wordt met deze interventie.

Relevante vormen van delinquent gedrag

In eerste instantie is het van belang te onderscheiden welke vormen van delinquent gedrag voorkomen worden door de AJB interventie. Niet alle strafbare feiten zijn immers logischerwijs van toepassing op potentiële delinquenten uit de AJB-populatie, zoals bijvoorbeeld discriminatie of computervrededreuk. Bovendien veroorzaken niet alle delicten in het wetboek van strafrecht dezelfde kosten binnen de justitieketen. In overleg met het ministerie van VenJ is de volgende lijst samengesteld van mogelijke delicten die potentieel door AJB deelnemers gepleegd zouden kunnen worden: ⁴³

- Vermogensmisdrijven
 - diefstal/verduistering en inbraak
 - bedrog
 - valsheidsmisdrijven
 - heling
 - afpersing en afdreiging
 - overige vermogensmisdrijven
- Vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag
 - vernieling en beschadiging

⁴³ De categorisatie van delicten is gebaseerd op "*Criminaliteit en Rechtshandhaving*" 2014 van het CBS/WODC.

- overige misdrijven tegen de openbare orde
- brandstichting/ontploffing
- misdrijven tegen het openbaar gezag
- Gewelddsmisdrijven
 - mishandeling
 - bedreiging en stalking
 - overige gewelddsmisdrijven.

Preventie van delinquent gedrag

De mate waarin AJB delinquent gedrag onder deelnemende jongeren voorkomt is afhankelijk van een aantal aannames:

- Aanname aantal delicten per jongere.
- Aanname gemiddelde kostprijs per delict.

De gemiddelde kostprijs per delict is gebaseerd op de gegevens in *Criminaliteit en Rechtshandhaving*.

Berekening te voorkomen justitiële kosten

Wij hebben de justitiële kosten per delictcategorie gekoppeld aan het aantal geregistreerde delicten gepleegd door minderjarige verdachten en het unieke aantal minderjarige verdachten per delictcategorie. Hierdoor hebben wij beschikking gehad over zowel de verhouding tussen de verschillende delictcategorieën, als de kostprijs per delict voor een minderjarige dader, als het gemiddelde aantal gepleegde delicten per minderjarige dader. Op basis van deze gegevens hebben wij een statistisch onderbouwde inschatting kunnen maken van de soort en het aantal misdrijven dat potentieel door AJB-jongeren gepleegd zou kunnen worden, en welke justitiële kosten hiermee gepaard zouden gaan: De jaarlijkse justitiële kosten die door de interventie AJB voorkomen worden, bedragen € 353.000,-.

Bij deze berekeningen is uitgegaan van het zogenaamde 'worst-case scenario'. Dat wil zeggen dat per aanname is uitgegaan van de meest conservatieve inschatting. Justitiële experts achten het aannemelijk, gestaafd op het onderzoek van het WODC, dat het gemiddelde aantal gepleegde delicten per minderjarige dader aanzienlijk hoger ligt door het feit dat een deel van de doelgroep behoort tot de categorie 'veelplegers'.⁴⁴ Daarmee komt het totaal te vermijden aantal delicten hoger te liggen en daarmee ook de mogelijke besparingen, namelijk € 706.000,-.

Bij de verdere monetaarisering van de justitiële baten werken we in deze voorzet MKBA met een bandbreedte die gebaseerd is op de twee berekeningen, waarbij het bedrag van € 353.000,- de onderkant markeert en het bedrag van € 706.000,- de bovenkant. De verwachting is dat na oplevering van het effectonderzoek van de UvA meer duidelijkheid zal bestaan over het daadwerkelijke effect binnen deze bandbreedte.

⁴⁴ Tollenaar, N; Laan, A.M. van der (2013) WODC Monitor veelplegers 2013. Trends in de populatie zeer actieve veelplegers uit de periode 2003-2011.

Overlastgevend gedrag

Het verminderen van overlastgevend gedrag is onderdeel van een van de twee primaire doelen van de interventie in oprichting 'Alleen jij bepaalt'. Een landelijke vastgestelde definitie voor overlast bestaat niet. Van Dale vertaalt het als 'hinder, schade die iemand te lijden heeft'. Overlastgevend gedrag wordt in het algemeen beschouwd als sociaal ongewenst, maar niet-straftbaar gedrag, zoals rondhangen, de doorgang belemmeren en het naroeppen van voorbijgangers. De mate waarin overlast wordt ervaren is afhankelijk van de geldende cultuur en tolerantiegrenzen van de omgeving. Overlast is daarmee voor een groot deel afhankelijk van de beleving van de omgeving. Verschillende factoren spelen daarbij een rol zoals:

- geografische factoren (uitgaansgebied of buitenwijk?)
- demografische factoren (jong of oud, geslacht, etnische achtergrond, enzovoort)
- cultuur en burgerschapsstijl van de buurt (afhankelijk, afzijdig, afwachtend of actief)
- vorm en frequentie van antisociaal gedrag.

Een aantal van deze vormen van overlast kan vallen onder 'openbare orde overlast', vallend onder de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) van een gemeente. De definitie van openbare orde overlast kan verschillen per gemeenten kan betrekking hebben op hinderlijk rondhangen, hinderlijke geluiden veroorzaken, gebruik van alcohol, of zonder redelijk doel ophouden op een bepaalde locatie.⁴⁵

Gezien de directe relatie van het (overlastgevend) gedrag met de omgeving is het effect van de vermindering van overlastgevend gedrag van de interventie AJB niet te kwantificeren. Dit heeft te maken met het feit dat er bij de interventie expliciet voor wordt gekozen om de deelnemende jongeren uit hun gewone context te verplaatsen. De interventie vindt voor de meeste jongeren buiten hun woon- en leefomgeving plaats. De keuze heeft te maken met het verwachte positieve effect van het in contact komen met andere jongeren, buiten de bestaande vriendenkring van de deelnemers van AJB. Er zijn ook vergelijkbare interventies, zoals de Johann Cruiff Courts waarbij de sportvelden juist expliciet terug de wijk in gebracht worden. Ook bij de Engelse counterpart van AJB, het door de Premier League en de Metropolitan Police gefinancierde programma Kickz, vindt de interventie in een wijk plaats: een voormalige hangplek in een achterstandswijk wordt omgetoverd tot voetbalplein waar Arsenal FC voetbal trainingen organiseert voor jongeren die risico lopen in de criminaliteit terecht te komen.

Het voordeel van de interventies met een directe link tot een bepaalde omgeving, is dat het effect van de interventie in termen van vermindering van de overlast gemeten kan worden. De belangrijkste indicator voor afname van overlast is de stijging van huizenprijzen in de wijk die correspondeert met een hoger gevoel van veiligheid en cohesie.⁴⁶ Zo blijkt uit de

⁴⁵ Van Zutphen Economisch Advies (2014) De maatregel inrichting stelselmatige daders: maatschappelijke kosten-batenanalyse van een eventuele verlenging, p. 86.

⁴⁶ Marlet, G.A., van Woerkens, C.M. van (2007). Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk. Zie ook: Marlet, G.A., van Woerkens, C.M. van (2007). Weg uit de wijk. IN: Economisch statistische berichten, 4502, 26.1.2007.

kosten- en batenanalyse van het Kickz-programma dat de aantallen van gerapporteerde jeugddelinquentie met ingang van het programma significant gedaald zijn ten opzichte van de periode voor ingang van het programma. Werden er voor de betreffende wijk waar de jongeren wonen en trainen in 2005/2006 2.529 delicten geregistreerd, was dit in 2008/2009 nog maar 867 delicten, oftewel 66%.

Bij de interventie AJB is het echter niet aannemelijk dat het effect op de wijk in termen van vermindering in de mate van overlast en daarmee stijging van de huizenprijzen gemeten kan worden vanwege de praktische reden dat er geen vergelijkbare focus in een wijk is. Hierdoor is het enkel mogelijk om basis van de ervaringen van het Kickz-programma het effect te beredeneren. Gezien de significante daling in aantallen delicten die wordt beschreven bij de MKBA van het Kickz-programma is het zeer waarschijnlijk dat ook de interventie AJB leidt tot vermindering van overlastgevend gedrag. Het effect wordt echter verdeeld over verschillende wijken en omgevingen en zal hierdoor ook geringer zijn omdat per wijk maar een aantal jongeren aan de interventie deelnemen en het positieve effect in termen van minder overlast hierdoor niet de vereiste kritische massa bereikt.

Baten particulieren/bedrijven door verminderd delinquent gedrag

Het voorkomen van delinquent gedrag heeft, zoals al aangegeven, effecten in de vorm van private baten voor aan AJB deelnemende jongeren en justitiële baten voorkomend uit vermeden kosten. Ook de samenleving wordt echter geconfronteerd met kosten door delinquent gedrag: criminaliteit veroorzaakt namelijk de nodige schade, zowel fysiek als emotioneel, en zowel voor huishoudens als voor bedrijven.

Wanneer AJB delinquent gedrag onder een (percentage van) de deelnemende jongeren voorkomt, leidt dit tot een verminderde schadelast. Dit zijn vermeden kosten die wij monetariseren in de vorm van maatschappelijke baten.

Vanaf 2003 wordt door het CBS en WODC op basis van gemiddelden bijgehouden in *Criminaliteit en Rechtshandhaving* hoeveel schade veroorzaakt wordt door criminaliteit in Nederland. Tussen 2003 en 2013 was de gemiddeld jaarlijkse schadelast van criminaliteit meer dan 24 miljard euro. Dit bedrag wordt geaggregeerd op basis van een groot aantal databases, zoals veiligheidszorgrekeningen, gegevens van het CJIB en de politiemonitor.

Deze gegevens hebben wij vervolgens geëxtrapoleerd om een aanname te doen van de maatschappelijke baten die AJB op kan leveren door delinquent gedrag onder jongeren terug te dringen. Allereerst hebben wij de gemiddelde schadelast gecorrigeerd aan de hand van relevante schadeposten en de relevante delicten uit de categorieën vermogensmisdrijven, vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag, en geweldsmisdrijven, zoals beschreven onder justitiële baten. Op basis hiervan hebben wij vast kunnen stellen wat de gemiddelde schadelast per relevante delictcategorie is.

Op basis van bovenstaande redenering komen wij uit op een jaarlijkse vermeden schadelast van tussen de € 2,3 en 4,6 mln door schade van delinquent gedrag dat veroorzaakt geweest zou zijn door het aantal AJB-jongeren dat delinquent gedrag zou gaan vertonen

zonder de interventie.⁴⁷ Deze vermeden kosten vormen de maatschappelijke baten van verminderd delinquent gedrag.

Minder delinquent gedrag directe omgeving

AJB beoogt een afname in delinquent gedrag in de directe omgeving van jongeren. Dit zou tot gevolg moeten hebben dat de jongeren zelf minder risico hebben om delinquent gedrag te gaan vertonen, omdat zij niet negatief beïnvloed worden door hun peers. Dit kan op twee manieren gebeuren: ofwel de bestaande vriendenkring van de jongere heeft minder invloed op de jongeren (omdat zij bijvoorbeeld zelf minder delinquent gedrag vertonen of omdat de jongere minder beïnvloedbaar wordt), ofwel de jongere krijgt relatief meer niet-delinquente vrienden dan vroeger. De jongere verlaat bijvoorbeeld (een deel van) zijn/haar oude vriendenkring, of maakt nieuwe, niet-delinquente vrienden via AJB.

Dat de bestaande vriendenkring van de jongere minder delinquent verdrag gaat vertonen als gevolg van AJB, is onwaarschijnlijk. De invloed van AJB op de jongere zelf vertaalt zich waarschijnlijk niet naar een gedragsverandering onder zijn/haar peer group. Daarvoor is de invloed van de peer group op de jongere te groot in vergelijking met de invloed van de jongere op hen.⁴⁸ Daarnaast kunnen we ook kijken naar de mate van beïnvloedbaarheid van de jongeren voor de negatieve invloeden van hun directe omgeving. Deze lijkt volgens het doeltreffendheidsrapport niet significant veranderd.

Wat aannemelijker is, is dat de jongeren als gevolg van AJB nieuwe vrienden maken en oude vrienden minder vaak gaan zien. Tijdens de clinics is dit niet aan de orde, want daarin worden de AJB-jongeren bij elkaar gegroepeerd en zou men zelfs een vergroot risico kunnen veronderstellen. Als de jongeren doorstromen naar sportverenigingen, leren zij wel nieuwe mensen kennen. Volgens het doeltreffendheidsrapport geven deelnemers aan minder delinquente vrienden te hebben dan tijdens de startmeting. Ook het delinquent gedrag van vrienden lijkt verminderd.

De negatieve invloed van relaties is een van de belangrijkste risicofactoren voor delinquentie van jongeren.⁴⁹ Door de tijd doorgebracht met vrienden wordt de kans op delinquentie vergroot, mits er 2 van de volgende 3 factoren een rol spelen: niet onder toezicht zijn, ongestructureerd samen zijn ('hanging out') en/of in publieke ruimte zijn.⁵⁰ Dit pleit voor AJB, want de interventie zorgt er namelijk voor dat deze factoren minder aanwezig zijn in het leven van de jongeren.

⁴⁷ De bandbreedte heeft te maken met de verschillende ratio's aantallen delicten/daders zoals gehanteerd door BTB/AEF en het ministerie.

⁴⁸ Verhagen (2014) Bridging social capital through sports. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, Volume 23, Issue 4, pp. 23-38

⁴⁹ Van der Put, C., Assink, M., Bindels, A., Stams, G., & De Vries, S. (2013) Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag.

⁵⁰ Weerman, F., Bernasco, W., Bruinsma, G., Pauwels, L. (2013). When is spending time with peers related to delinquency? The importance of where, what, and with whom. *Crime & Delinquency*, doi:

10.1177/0011128713478129.

Maatschappelijke effecten verbeterde gezondheid

Onder directe effecten is al vastgesteld dat de interventie AJB de gezondheid van deelnemende jongeren verbetert en dat dit tot private baten leidt in de vorm van een verbeterde QALY-waarde. Deze QALY-waarde hebben wij vervolgens gemonetariseerd.

Wanneer de gezondheid van aan AJB deelnemende jongeren verbetert, gaat dit daarnaast gepaard met aanvullende maatschappelijke effecten. Deze effecten bestaan enerzijds uit kosten. Wanneer het AJB-programma leidt tot een bepaalde QALY-waarde van (een percentage van) de deelnemende jongeren, dan betekent dit effectief dat de deelnemers langer gaan leven. Wanneer mensen langer leven, maken en veroorzaken zij meer zorgkosten. Anderzijds manifesteren zich ook gezondheidsbaten: mensen leven langer, maar in betere gezondheid door vermindering van kwalen die bijvoorbeeld met overgewicht gepaard gaan. Maatschappelijk betekent dit dat er minder collectieve (uit premies betaalde) zorguitgaven noodzakelijk zijn voor de deelnemers aan AJB wier gezondheid verbeterd is.

Deze effecten zijn gemonetariseerd op basis van kengetallen die volgen uit het MKBA onderzoek 'gezonde wijk'. Het saldo van deze kosten en baten komt neer op afgerond € 6.000 per jaar, rekening houdend met een terugvalpercentage van 30% onder deelnemende jongeren.

Maatschappelijke effecten verbeterde schoolprestaties

Bovenstaand onder de paragraaf over de directe effecten hebben wij al vastgesteld dat wanneer wij aannemen dat AJB een positief effect heeft op de schoolprestaties van deelnemende jongeren, dit leidt tot positieve private baten voor de jongeren die hun opleiding afmaken.

Er zijn echter eveneens maatschappelijke baten gekoppeld aan verbeterde schoolprestaties van jongeren. Om deze effecten te kwantificeren en te moneteriseren baseren wij ons wederom op bestaande MKBA's over voortijdig schoolverlaten. Op basis van deze bestaande analyses was al vastgesteld dat het voltooien van een VMBO-opleiding leidt tot een gemiddeld hoger brutoloon voor jongeren. Op een hoger brutoloon wordt meer belasting geheven, wat maakt dat deze extra belastinginkomsten zich manifesteren in de vorm van maatschappelijke baten. Een aanvullend maatschappelijk effect ontstaat door een vermindering in bijstandsuitkeringen. Immers: wanneer meer jongeren hun opleiding afmaken vinden zij eerder een baan dan zonder diploma. Hierdoor komen minder jongeren in de bijstand terecht en hoeft minder uitgegeven te worden aan bijstandsuitkeringen door de overheid.

Net als bij de private baten van verbeterde onderwijsprestaties nemen wij naar aanleiding van CBS-data aan dat 2% van de AJB-deelnemers potentieel voortijdig schoolverlater is en dat 50% van deze jongeren door de interventie alsnog hun opleiding voltooit. De jaarlijkse maatschappelijke baten uit extra belastinginkomsten en verminderde bijstandsuitkeringen bestaan hiermee uit circa €23.000.

Schoolomgeving: beter leerklimaat, hoger slagingspercentage, betere reputatie school

Gezien de primaire en secundaire interventiedoelen van 'Alleen jij bepaalt' is te verwachten dat de interventie ook een positief effect heeft voor de schoolomgeving meer in het algemeen. De interventie richt zich immers o.a. op het verbeteren van de schoolprestaties van de deelnemers (primaire doel) en het verbeteren van de omgang met autoriteit en het

volgen van regels, het verbeteren van pro-sociaal gedrag en het versterken van normen en waarden (secundaire doelen). Binnen de schoolomgeving is het aannemelijk dat deze doelen bijdragen aan een beter leerklimaat binnen de klas en daarmee een hoger slagingspercentage van de jongeren (zowel de deelnemers van AJB, als ook de andere jongeren die baat hebben bij een beter leerklimaat). Een hoger slagingspercentage en de positieve uitstraling van scholen die deelnemen aan de interventie en daarmee extra kansen voor hun leerlingen creëren, zullen bijdragen aan een betere reputatie van de school onder ouders, potentiële nieuwe leerlingen en hun ouders en in de omliggende wijk. Een beter leerklimaat, een hoger slagingspercentage en een betere reputatie van de school zijn op dit moment nog niet te kwantificeren en te moneteriseren. In plaats hiervan is gekeken naar het effect van de interventie op minder schooluitval (zie boven). Dit betekent niet dat het positieve effect niet kan worden aangetoond en kwalitatief kan worden beschreven:

Uit het doeltreffendheidsonderzoek van de UvA⁵¹ blijkt dat leraren de deelnemers van AJB al na een seizoen een significant hogere score toebedelen als het gaat om hun werkhouding. Jongeren concentreren zich beter tijdens de les, maken hun huiswerk op tijd en stellen vragen als ze iets niet begrijpen. Ook zijn de leraren bevraagd over de schoolprestaties, het spijbelgedrag en schorsingen van de jongeren die deelnemen aan AJB. Hieruit blijkt een significante verbetering van de schoolprestaties en een significante daling van spijbelgedrag sinds het begin van de interventie ten opzichte van de periode voordien. Wat betreft het aantal schorsingen, is geen verschil gevonden.

In de literatuur worden tot nu toe geen uitspraken gedaan over de causaliteit of de grootte van het effect van sporten op schoolprestaties in het algemeen of het sporten in de vorm van een interventie in het bijzonder.⁵² In de meeste gevallen zijn de associaties tussen sporten en betere schoolprestaties wel positief.

Sportclubs

Hoewel het geen expliciete doelstelling is van de interventie, ondervinden ook sportclubs indirecte effecten van AJB. Hierbij gaat het vooral om de extra instroom van potentieel talent. Er zijn echter ook potentiële nadelen verbonden aan de instroom van jongeren via AJB voor sportclubs. Ten eerste kunnen er conflicten ontstaan met de traditionele

⁵¹ Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig crimineel gedrag, WODC, 2013.

⁵² Thomas, J R et al (1994) Exercise and Cognitive Function, in Bouchard, C et al (eds) Physical Activity Fitness and Health: International Proceedings and Consensus Statement, Champagne, Illinois, Human Kinetics; Etnier J L, Salazar W, Landers D M, Petruzzello S J, Han M, Nowell P (1997) The influence of physical fitness and exercise upon cognitive functioning: a meta-analysis; Coalter, F. (2005) The social benefits of sport. Edinburgh: SportScotland; Boonstra & Hermens (2011) De maatschappelijke waarde van sport; Playing for Success: An Evaluation of its Long Term Impact. DfES Research Report 844.

doelgroep van de sportclubs. Dit is iets wat regelmatig gehoord werd tijdens de vorige evaluatie van AJB door AEF⁵³ en tevens wordt ondersteund door wetenschappelijk onderzoek.⁵⁴

Ten tweede nemen de AJB-jongeren over het algemeen geen ouder als vrijwilliger mee, in tegenstelling tot 'traditionele' leden. De druk op de bestaande vrijwilligers is mede daardoor naar verwachting hoger, omdat zij méér jongeren te begeleiden hebben, met een moeilijker profiel dan zij wellicht gewend zijn. De trainers spreken in het doeltreffendheidsonderzoek tevens van een gebrek aan ondersteuning door andere professionals.

De literatuur onderschrijft de stelling dat er begeleiding van professionals nodig is bij sportinterventies met risicojongeren: uit eerder onderzoek bleek dat o.a. het gebruik van positieve rolmodellen, het maken van goede afspraken rondom gedrag (gedragscontract)⁵⁵ en begeleiding door goed getrainde professionals⁵⁶ succesfactoren zijn voor (sport)interventies gericht op het voorkomen van delinquent gedrag. Volgens het doeltreffendheidsrapport stellen niet alle coaches zich als positief rolmodel op; vervolgens kan ook niet van vrijwilligers op een sportvereniging worden verwacht dat zij aan de succesfactoren voldoen.

4.2.3 Externe effecten

Het moneteriseren van externe effecten, zoals het effect van de interventie op de verbetering van de leefbaarheid en veiligheid in het algemeen en de vermindering van sociaal-economische gelijkheid, is lastig. Het feit dat deze effecten niet of lastig te moneteriseren zijn, heeft te maken met het feit dat voor deze zaken geen markt bestaat en daarmee ook geen prijzen bestaan. Onderstaand wordt ondanks deze beperking zo goed als mogelijk beschreven wat de verwachte externe effecten zijn.

Verbeteren leefbaarheid en veiligheid

In sommige MBKA's is het mogelijk om externe effecten te moneteriseren door de voorkeuren van betrokken individuen te achterhalen (bijvoorbeeld door middel van enquêtes) of door naar huizenprijzen te kijken, als indirecte uitdrukking van de waarde van

⁵³ Andersson Elffers Felix (2013) Beleidsevaluatie 'Alleen jij bepaalt wie je bent'

⁵⁴ Breedveld, K., Romijn, D. & Cevaal, A. (2009). Scoren op het Cruyff Court, winnen in de wijk. Een studie naar het gebruik en de effecten van modern trapveldjes. 's Hertogenbosch: Mulier Instituut.

⁵⁵ Van der Put, C., Assink, M., Bindels, A., Stams, G., & De Vries, S. (2013) Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag.

⁵⁶ Bakker, I. (2012) De kosten en baten van preventie en repressie. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Boonstra, N., & Hermens, N. (2011). De maatschappelijke waarde van sport: Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

de leefomgeving. Het laatste biedt zich aan op het moment dat er een directe link bestaat tussen een interventie en een bepaalde wijk of woonomgeving. Een stijging van huizenprijzen in de wijk die correspondeert dan met een hoger gevoel van veiligheid en leefbaarheid.⁵⁷

Echter, anders dan bij het Engelse Kickz-programma dat zich richt op de jongeren vanuit een bepaalde wijk⁵⁸, is er bij de interventie AJB expliciet voor gekozen om de jongeren niet vanuit een bepaalde wijk te rekruteren: jongeren vanuit verschillende wijken nemen deel aan de trainingen op een sportclub. Voor een deel zullen dit ook jongeren zijn uit de wijk waar de trainingen worden verzorgd, maar het is niet aannemelijk dat het effect op de wijk in termen van verbeterde leefbaarheid en veiligheid meetbaar is.

Verminderen sociaaleconomische ongelijkheid

Sociaaleconomische ongelijkheid is de ongelijke verdeling over personen en groepen van zaken die belangrijk worden geacht in een samenleving en de ongelijke waardering en behandeling van hen op basis van maatschappelijke positie en leefstijl.

Historisch gezien is het onderwijs de belangrijkste gelijkmakende kracht door de spreiding van kennis en vaardigheden. Gezien het positieve effect van AJB op vermindering van de schooluitval en de verbetering van schoolprestaties heeft de interventie ook positieve effecten op de vermindering van de sociaaleconomische ongelijkheid. Echter, voor er sprake kan zijn van een meetbaar effect, moet het aantal deelnemende jongeren significant worden vergroot.

⁵⁷ Marlet, C.A.; Woerkens, C.M.C.M. van (2007). Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk (Stichting Atlas voor gemeenten, Utrecht).

⁵⁸ Zie voor een korte schets van het Kickz-programma onder paragraaf 1.2.

5 Resultaten MKBA

5.1 Overzicht van de resultaten

Hieronder zetten wij de door ons berekende kosten en baten uiteen en relateren deze aan het project-alternatief ten opzichte van het nul-alternatief. Dit leidt tot een NCW van de interventie AJB als geheel, ten opzichte van een NCW voor het scenario waarin geen AJB interventie plaatsvindt.

5.2 Kosten

De in paragraaf 4.1 genoemde kosten zijn hieronder verdisconteerd opgenomen. Voor het nul-alternatief gaan wij ervan uit dat geen programmakosten gemaakt worden.

Tabel 6: overzicht kosten nul-alternatief en AJB (x €1.000)

Nul-alternatief	AJB
€ 0	€ 1.336

5.3 Directe effecten

De in paragraaf 4.2.1 beschreven directe effecten hebben betrekking op de effecten die zich manifesteren voor de aan AJB deelnemende jongeren zelf. De in paragraaf 4.2.1 beschreven gemonetariseerde effecten zijn verdisconteerd en als volgt uitgedrukt in huidige waarde. Waar de effecten niet gemonetariseerd kunnen worden, worden deze gekwalificeerd met een vijfpuntschaal (--, -, -/+, +, ++). Niet te monitariseren effecten worden niet nader geduid voor het nul-alternatief. Dit wordt aangeduid met '0'.

Tabel 7: overzicht directe effecten nul-alternatief en AJB (x €1.000)

Direct effect	Nul-alternatief	AJB
Minder delinquent gedrag	0	++
Betere schoolprestaties ⁵⁹	0	€ 149
Meer pro-sociaal gedrag	0	+
Meer normen en waarden	0	-/+
Betere gezondheid ⁶⁰	0	€ 6.747
Subtotaal directe effecten	0	€ 6.896

⁵⁹ De berekening aan de hand waarvan dit effect gemonetariseerd is, is terug te vinden in paragraaf 4.2.1 ("Betere schoolprestaties van deelnemende jongeren"). Dit gemonetariseerde effect is vervolgens over 7 jaar verdisconteerd naar een NCW van €149.000

⁶⁰ De berekening aan de hand waarvan dit effect gemonetariseerd is, is terug te vinden in paragraaf 4.2.1 ("Betere gezondheid van deelnemende jongeren"). Dit gemonetariseerde effect is vervolgens eenmalig, 50 jaar in de toekomst verdisconteerd naar een NCW van €6.747.000

* De reden dat de effecten in het nul-alternatief negatief zijn en niet 0 heeft te maken met het feit dat het bij de effecten van AJB om vermeden kosten gaat. Dit betekent dat deze kosten in het nul-alternatief wel gemaakt moeten worden.

5.4 Indirecte effecten

In paragraaf 4.2.2 is beschreven hoe wij indirecte effecten berekend en gemonetariseerd hebben. In onderstaand overzicht is te zien hoe deze effecten over meerdere jaren verdisconteerd zijn tot één getal dat de huidige waarde van een effect weergeeft, rekening houdend met de onzekerheid van monetaire waarde in de toekomst.

Indirecte effecten van het programma AJB hebben betrekking op personen en instanties die gevolgen ondervinden van de AJB interventie, buiten de directe betrokkenen. In sommige gevallen is sprake van een bandbreedte waarbij de onderkant de conservatieve inschatting representeert en de bovenkant de inschatting door het ministerie van VenJ.

Tabel 8: overzicht indirecte effecten nul-alternatief en AJB (x €1.000)

Sector	Indirect effect	Nul-alternatief	AJB
Justitieketen	Baten door minder kosten voor opsporing, vervolging, berechting, executie, ondersteuning, rechtskundige diensten, overig	-€4.894 / -€ 9.788	€ 2.357 / € 5.600 ⁶¹
Samenleving – schade criminaliteit	Minder overlastgevend gedrag	0	+
Samenleving – schade criminaliteit	Baten particulieren/bedrijven door minder schade door criminaliteit	-€15.244/ -€ 30.000 ⁶²	€15.244 / € 30.000 ⁶³

⁶¹ De berekening aan de hand waarvan dit effect gemonetariseerd is, is terug te vinden in paragraaf 4.2.2 (“Justitiële baten door verminderd delinquent gedrag”). Dit gemonetariseerde effect is vervolgens over 7 jaar verdisconteerd naar een NCW van tussen de €2.357.000 en €5.600.000. Deze bandbreedte wordt in dezelfde paragraaf gemotiveerd.

⁶² Hoewel binnen de justitiële keten sprake is van vermeden kosten in AJB, komen deze vermeden kosten niet symmetrisch als kosten terecht in het nul-alternatief, aangezien er aanvullende kosten ontstaat op het gebied van preventie.

⁶³ De berekening aan de hand waarvan dit effect gemonetariseerd is, is terug te vinden in paragraaf 4.2.2 (“Baten particulieren/bedrijven door verminderd delinquent gedrag”). Dit gemonetariseerde effect is vervolgens over 7 jaar verdisconteerd naar een NCW van tussen de €15.244.000 en €30.000.000. Deze bandbreedte wordt in dezelfde paragraaf gemotiveerd.

Samenleving – schade criminaliteit	Minder delinquent gedrag in peer groep	0	-/+
Samenleving - gezondheid	Betere gezondheid	-€ 41 ⁶⁴	€ 41 ⁶⁵
Samenleving- onderwijs	Betere onderwijsprestaties	0	€ 152
School	Beter leerklimaat op school/hoger slagingspercentage school/betere reputatie school	0	+
Sportclub	Meer instroom talent op sportclub	0	+
Sportclub	Meer druk op vrijwilligers/medewerkers sportclub	0	-
subtotaal indirecte effecten		-€20.179/ -€ 39.829	€ 17.794 / € 35.793 +

5.5 Externe effecten

Externe effecten manifesteren zich niet als geanticipeerd gevolg van de interventie AJB, maar zijn bijkomend. Over het algemeen kunnen externe effecten niet gemonetariseerd worden.

Tabel 9: overzicht externe effecten nul-alternatief en AJB

Extern effect	Nul-alternatief	AJB
Veiligheid	0	+/-
sociaaleconomische ongelijkheid	0	+/-
Saldo externe effecten	Nvt	+/-

5.6 Totaal saldo effecten en kosten

Wanneer wij de kosten en effecten met elkaar verrekenen, is te zien dat het resultaat van AJB in netto contante waarde zonder meer positief is. Afhankelijk van de te hanteren bandbreedte bij de justitiële en maatschappelijke effecten van verminderd delinquent gedrag levert de investering vanuit het ministerie van VenJ in AJB, waarin 1.000 jongeren deelnemen, aldus een maatschappelijk rendement op van tussen de 23 en € 43 mln.

⁶⁴ De reden dat de effecten in het nul-alternatief negatief zijn en niet 0 heeft te maken met het feit dat het bij de effecten van AJB om vermeden kosten gaat. Dit betekent dat deze kosten in het nul-alternatief wel gemaakt moeten worden.

⁶⁵ De berekening aan de hand waarvan dit effect gemonetariseerd is, is terug te vinden in paragraaf 4.2.2 ("Maatschappelijke effecten verbeterde gezondheid"). Dit gemonetariseerde effect is vervolgens over 7 jaar verdisconteerd naar een NCW van €41.000

Bovendien blijkt dat wanneer AJB niet uitgevoerd wordt, dit een negatief maatschappelijk rendement oplevert van tussen de € 27 en 47 mln - wederom afhankelijk van de aangegeven bandbreedte.

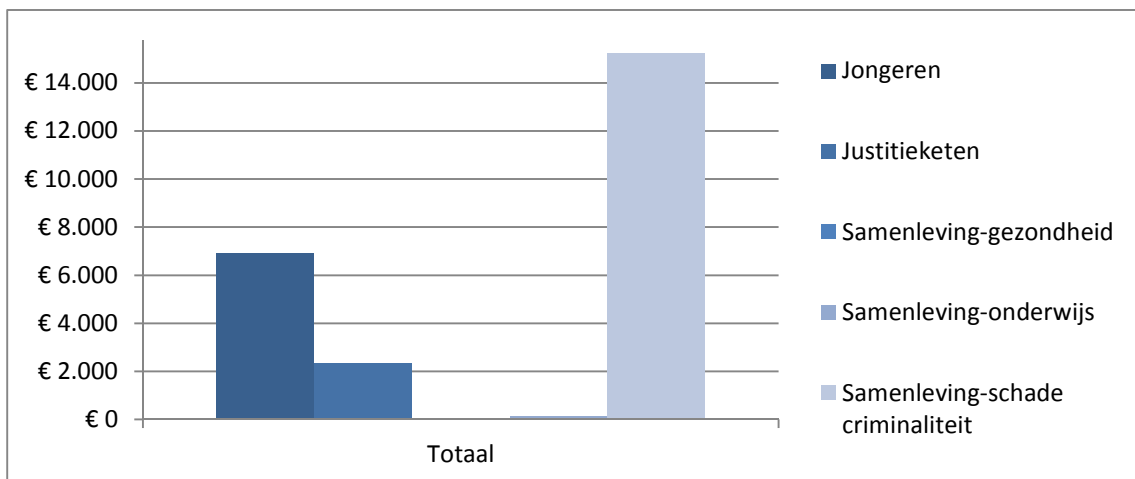
Tabel 10: overzicht kosten en effecten nul-alternatief en AJB (x €1.000)

	Nul-alternatief	AJB
Subtotaal kosten	€ 0	€ 1.290
subtotaal effecten	-€20.179/ -€ 39.829	€ 24.690 / € 42.689
NCW	-€20.179/ -€ 39.829	€ 23.400 / € 41.399

5.7 Verdelingseffecten

Hoewel het maatschappelijke rendement zonder meer positief is, manifesteren effecten zich niet in gelijke mate bij de verschillende actoren. In de volgende staafdiagram is uiteengezet hoe effecten zich verhouden tussen actoren. Hierbij is uitgegaan van de ondergrens van aangegeven bandbreedten.

Tabel 11: gemonetariseerde en verdisconteerde waarde per effect-actor (x €1.000)



Uit deze diagram blijkt dat met name de samenleving aanzienlijk profiteert van het AJB-programma. Maatschappelijke baten op het gebied van gezondheid, onderwijs en verminderde schade door criminaliteit zijn ongeveer dubbel zo groot als de private baten voor jongeren en baten voor de justitieketen gecombineerd. Dit neemt echter niet weg dat zowel voor jongeren als de justitieketen de baten eveneens aanzienlijk zijn, zeker gezien de oorspronkelijke investering.

Literatuurlijst

- Adviesbureau van Montfoort (2003). Opvang ex-gedetineerden: verslag van een onderzoek naar de maatschappelijke opvang van ex-gedetineerden. Rapport behorende bij kamerstuk 27834-20
- Andersson Efficers Felix (2013) Beleidsvaluatie 'Alleen jij bepaalt wie je bent' .
- Bakker, I. (2012) De kosten en baten van preventie en repressie. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Boonstra, N., & Hermens, N. (2011). De maatschappelijke waarde van sport: Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Breedveld, K., Romijn, D. & Cevaal, A. (2009). Scoren op het Cruyff Court, winnen in de wijk. Een studie naar het gebruik en de effecten van modern trapveldjes. 's Hertogenbosch: Mulier Instituut.
- Cameron, M. & MacDougall, C. (2000). Crime prevention through sport and physical activity. *Trends and issues in Crime and Criminal Justice*, 165. Australian Institute of Criminology, Canberra.
- Coalter, F. (2005) The social benefits of sport. Edinburgh: SportScotland.
- Coalter, F. (2009). The value of sport: social capacity and social cohesion. SportEngland.
- Etnier, J. L., Salazar W, Landers D M, Petruzzello S J, Han M, Nowell P (1997) The influence of physical fitness and exercise upon cognitive functioning: a meta-analysis;
- Faber, T. Mulders, F. Directie Algemene Economische Politiek, Ministerie van EL&I (2012) Een kennismaking met de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA): Handreiking voor beleidsmakers.
- Jacobs, F., (2006). Draagt sportbeoefening bij aan de opvoeding van jeugdigen? Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht.
- Jacobs, F., & Diekstra, R.F.W. (2009). Effecten van sportbeoefening op de cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen (Sportgericht, 63e jaargang, 2009, nr. 1). Amsterdam: Sportgericht
- Laan, A. van der, & Blom, M. (2011). 'Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010. Ontwikkelingen in zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010, WODC, Cahier 2011-2.
- Luengo Kanacri, B.P. (n.d.) Development and Promotion of Prosocial Behavior from Adolescence to Young Adulthood: Antecedents and Civic Outcomes. Doctoral Dissertation. Universiteit van Rome.
- Marlet, C.A.; Woerkens, C.M.C.M. van (2007). Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk (Stichting Atlas voor gemeenten, Utrecht).
- Megens, K.C. & Weerman, F.M. (2010). Attitudes, delinquency and peers: The role of social norms in attitude-behaviour inconsistency. *European Journal of Criminology*, 4, 299-316.
- Miedema, E. (2000). Relaties van gedetineerden. Een vergeten groep? Rotterdam: Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Sociaalwetenschappelijke afdeling
- Nieuwbeerta, P. (2007). Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Reclassering Nederland (2003). Meer dan een zakdoek en meegrienen
- Saha, L.J. (2004). Prosocial Behaviour and Political Culture among Australian Secondary School Students. *International Education Journal* Vol 5, No 1.

- Stegeman, H. (2007). Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling. 's Hertogenbosch: Mulier Instituut.
- Thomas, J R et al (1994) Exercise and Cognitive Function, in Bouchard, C et al (eds) Physical Activity Fitness and Health: International Proceedings and Consensus Statement, Champagne, Illinois, Human Kinetics
- Tollenaar, N; Laan, A.M. van der (2013) WODC Monitor veelplegers 2013. Trends in de populatie zeer actieve veelplegers uit de periode 2003-2011.
- Traag, T., Marie, O., Van der Velden, R. (2010) Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten.
- Van der Put, C., Assink, M., Bindels, A., Stams, G., & De Vries, S. (2013) Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag.
- Van Widenfelt, B.M., Goedhart, A.W., Treffers, P.D.A. & Goodman, R. (2003). Dutch version of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *European Child and Adolescent Psychiatry*, 12, 281-289.
- Verhagen (2014) Bridging social capital through sports. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, Volume 23, Issue 4, pp. 23-38
- Weerman, F. & Bijleveld, C. (2007). Birds of Different Feathers: School Networks of Serious Delinquent, Minor Delinquent and Non-delinquent Boys and Girls. *European Journal of Criminology* vol. 4 no. 4 pp. 357-383.
- Weerman, F., Bernasco, W., Bruinsma, G., Pauwels, L. (2013). When is spending time with peers related to delinquency? The importance of where, what, and with whom. *Crime & Delinquency*, doi: 10.1177/0011128713478129.